

DEBRECENI REFORMÁTUS HITTUDOMÁNYI EGYETEM

DOKTORI ISKOLA

**Az istenkép jelentősége a személyiségfejlődésben – különös tekintettel a valláspedagógia
elméletére és gyakorlatára**

Die Relevanz des Gottesbildes für die Persönlichkeitsentwicklung – insbesondere der Theorie
und Praxis der Religionspädagogik

TÉZISFÜZET

Témavezető: Dr. Bodó Sára Anna
ny. egyetemi docens

Készítette: Lévai-Magyar Noémi
református vallásstanár

Debrecen

2024

1. A disszertáció tartalmi összefoglalója

Az istenkép fogalma teológiai alapokon nyugszik, mivel az ember Istennel való kapcsolatát jutattja kifejezésre. Az ember felfelé nyitott lényként az istenkeresés útján jár, ezért létéből fakadóan keresi a transzcendenst, az Isten arcát mindaddig, amíg saját magában ki nem alakít egy olyan képet róla, amely számára megnyugtató és elfogadható. Az istenismeret és emberismeret tehát kölcsönösen feltételezik egymást, ugyanakkor az Isten felől való kérdezés már egy istentudatot feltételez, amely megelőzi a kérdést. Azonban fel kell ismernünk, hogy az istenképek bármilyen alakot öltsenek is, nem tekinthetők az isteni lényeggel azonos megjelenési formáknak. Minél világosabb lesz az ember előtt Isten nagysága, annál nyilvánvalóbbá válik a saját kicsinysége.

Azonban az ember mégis kimagaslik a teremtmények közül és istenképűségével egyedülállóvá lesz az egész kozmoszban. Az ősképre való teremtés pedig azt jelenti, hogy az egyén létének alapja és lehetősége Isten lényén belül van, mivel ebben mutatkozik meg a Vele való sajátos kapcsolata. Ezért lehet az ember az isteni létforma hordozója és általa Istennek szövetséges társa, akit megszólíthat és akivel együttműködhet. Az emberi lét tehát Istenért való lét, amely azért lehetséges, mert Isten a teremtményéért van és ebben a kölcsönösségben mutatkozik meg az ember kiváltsága.

A Szentírás az istenképek gazdag és kimeríthetetlen forrása. Az istenképek feloldhatatlan feszültségben vannak, mert bár általuk az Isten kifejezhetővé válik, de azok mégis immanensek maradnak az Isten transzcendens voltaival ellentétben. Az Istenről való beszéd pedig csak közvetett módon történhet, amely mindig hiányos marad, mivel a teljes valóság megragadása és kifejezése nem lehetséges. Istent nem lehet logikus emberi spekuláció útján kikövetkeztetni, hanem Ő maga az, aki megismerhetővé teszi magát a világ számára a személyes kapcsolat által. Az Ó- és az Újszövetség arról tanúskodik, hogy milyenek látta és ismerte meg az ember Istent a vele való személyes viszonyában. Ezáltal a Szentírásban az Isten egysége és az istenképek sokszínűsége jelenik meg. A bibliai istenképek pedig mint nyelvi, metaforikus kifejezési formák nélkülözhetetlenek, mert ezek nélkül az Istenről és az Istenhez való beszéd lehetetlen lenne.

Bár Isten megismerése korlátozott, mégis beszélhetünk istenképről, amely az a szellemi közeg, amelyben és amely által a vallásos egyén Istennel való első találkozása megtörténik. Ahhoz, hogy ez a találkozás pozitív legyen, sok más külső tényező is hozzájárulhat és jóllehet

Istennek nincs szüksége fokozatelméletekre az emberrel való üdvtervéhez, de mivel az emberek válasza emberi, ezért fejlődépszichológiai kategóriákba sorolható. Elkerülhetetlen tehát az ember fejlődépszichológiai feltérképezése, amely rávilágít arra, hogy az istenképek milyen hatást gyakorolhatnak a személyiség fejlődésére. A kognitív fejlődés az ember életében hatalmas távlatokat nyithat meg a fantázia és a képzelet számára. A belső képek és ezáltal az istenképek megformálásában is a képi- illetve a fogalmi gondolkodás kap hangsúlyos szerepet már csecsemőkortól kezdve. Emellett azonban a vizualitás szintén meghatározó lesz, mivel a vizuális nyelv az, amely minden más kommunikációs eszköznél hatékonyabban képes a tudást terjeszteni. Az ember képes arra, hogy megélt és megtapasztalt, de olyakor hiányos ismereteit rendszerbe foglalja és megalkossa saját maga belső képét Istenről. Ezt a képet pedig beépíti személyiségébe, amely nagyban befolyásolhatja életét pozitív vagy negatív irányban, ami a belső kép mibenlététől függ.

A belső kép és ezzel együtt az istenkép az ember spiritualitásában már benne gyökerezik, mivel annak középpontjában maga Isten áll. A spiritualitás azonban nem csupán felnőttkorban, hanem már a gyermekkorban tetten érhető az Istenről való gondolkodásban. Ezt jól bizonyítja Robert Coles¹ és Anna-Katharina Szagun² kutatása is, melyek alapján a következőket fogalmazták meg a gyermeki spiritualitással kapcsolatban: a gyermek ki tudja fejezni érzelmeit és gondolatait képekben, még mielőtt fogalmakat használna, az ellentmondásos elemeket gond nélkül ábrázolja, a szimbolikus kódolás egyben nyitottságot is jelent a számukra, valamint a vizuális formák aktuális dialógusait a múltra vonatkozóan alakítják ki. Az istenkép fejlődését három lépcsőfokban lehet megfogalmazni: az első az antropomorf istenelképzelés gyermekkorban, a második az istenkép lehetséges transzformációja fiatal korban és végül a szimbolikus istenreprezentáció felnőttkorban. Azonban Frielingsdorf nem véletlenül beszél életet megbetegítő- és gyógyító istenképekről³, amelyek a személyiségfejlődést nagyban meghatározhatják. A traumafeldolgozásban ezeknek a képeknek különösen fontos szerepük van, hiszen a feldolgozás folyamatát elősegíthetik vagy akár késleltethetik. Abban a pillanatban ugyanis, amikor az Isten már nem felszabadító

---

¹ COLES (1990): Wird Gott naß, wenn es regnet? Die religiöse Bilderwelt der Kinder.

² SZAGUN (2013): Glaubenswege begleiten – Neue Praxis religiösen Lernens.; SZAGUN (2011): Hier Frühling und Kuschelnest – dort Monstertruck und Rettungswagen. Geschlechterdifferente Gottesvorstellungen im Spiegel einer Langzeitsudie. In: QUALBRINK – PITHAN – WISCHER (HG.): Geschlechter bilden: Perspektiven für einen genderbewussten Religionsunterricht, 2011. pp. 158-177.

³FRIELINGSDORF (1993): Dämonische Gottesbilder: ihre Entstehung, Entlarvung, und Überwindung.; FRIELINGSDORF (2007): Istenképek. Ahogy beteggé tesznek és ahogy gyógyítanak.

tapasztalat az egyén számára, hamis Istenné válik, amely megterhelheti az életet. Ekkor Isten életet adó erejének a megtapasztalása elmarad, amely fel- illetve áttemelhetne a nehézségeken.

Az istenképek kialakulását befolyásoló tényezők közül elsősorban a családi környezet résztvevői – szülők, testvérek, nagyszülők – kapnak kiemelkedő szerepet, amelyet a szekunder szocializációs közegben megismert új vonatkoztatási személyek követnek. Ugyanakkor nem csupán az ember környezetében élő személyek, hanem a vallásos gyakorlat, a tanult ismeretek és az ember önértékelése is hozzájárul az istenkép kialakulásához.

Mind közül a család az a meghatározó közeg, amely már az ókori társadalomban is hangsúlyos szerepet kapott, mivel egyfajta védőhálóként funkcionált. Ez a védőháló nemcsak szociális, gazdasági és kulturális szerepet töltött be, hanem az egyén vallási és lelki hátterét is biztosította. A közösségben megélt tapasztalatok, történetek öröklődtek nemzedékről nemzedékre, amelyek az Istennel való kapcsolatot is megalapozták. A családdal tehát egy olyan tanulási tér nyílik meg az egyén számára, ahol a megőrzött értékeket főleg implicit módon tanulja meg és amelyek egész életén át hatással vannak.

A családban a családfő, vagyis az apa volt az egyik legmeghatározóbb személy a patriarchális társadalomban. Az atyai hatalom magában foglalta a büntetés és a gyilkosság jogát is, aki ezáltal egy tökéletes egyeduralkodóhoz hasonlított. Az egyház később átveszi az antik világ patriarchális csalárendszerét és a katechizmusokban a szülők Isten helyettesítőivé válnak, akiket tisztelni kell. Ez azonban különösen rossz fényben tünteti fel az atya és Isten kapcsolatát, mivel a gyermekek az apával való viszonyukat az Istenre projektálhatják, ezáltal az atya szimbólum ellehetetlenítődik. Istent Atyaként azonban csak Jézus fényében van értelme újragondolni, mert csak így kaphatunk világos képet az Atyaistenről. Ekkor válhat az atyai ház az elrejtettség és a megelégitettség helyévé, mert az apa olyan személy lesz, aki vezet és mutatja az utat. Így válhat a szigorú és büntető Istenből szerető Isten, aki Jézusban lehajol az emberhez.

Az istenkommunikáció helye tehát a családban van és azon belül a kapcsolati történésekben zajlik. Az Istenről való elképzelések a vallásos szocializáció által – rituálék, vallásos cselekedetek: ima, áldás – alakulnak ki, amelyek a személyiség fejlődésében is szerepet játszanak. Ezért joggal állíthatja Nipkow, hogy a felnőtté válás Istennel már a gyermekkorban elkezdődik.

Felnőttkorban pedig fontossá válik a családból áthagyományozott istenképekkel való szembenézés azért, hogy a keresztyén hit nehogy mágikus babonává torzuljon, valamint, hogy a rossz alapbeállítódást és istenképet ne tudattalanul és reflektálatlanul adja tovább az ember a következő generációnak.

Az istenképek tekintetében fontos kiemelni a Szentírás szerepét, amelyet nem mindegy, hogy az ember hogyan forgat a kezében. A Biblia ugyanis nem magát Istent definiálja, hanem emberek istenképét tárja fel. Ezért az Ige tükörként szolgálhat az ember saját istenképének felfedezésére abban az esetben, ha nem csupán egyoldalúan értelmezi.

A nevelés, mint az ember életének egyik legmeghatározóbb aktusa, szintén kifejti hatását az istenképének kialakulásában és formálásában. A keresztyén nevelés legfontosabb szereplője és ezzel együtt eszköze is, maga a nevelő. A hiteles személyiségben ugyanis benne foglaltatik sajátos istenképe, amelyet természetes módon tudattalanul tovább ad. A nevelőnek tehát észre kell vennie az Isten munkáját, hogy eszközzé válhasson a szeretet továbbadására. A Krisztus követésében járó ugyanis olyan nevelés, amely az általa felismert emberkép kialakítása érdekében történik. A keresztyén személyiségek – Tillich, Kálvin, Barth – abban mutatnak újat és válnak példává, hogy tudtak újra és újra megállni és visszatérve a forráshoz – Istenhez – át gondolni hitüket, életüket ezzel nemcsak megírva, hanem meg is élve teológiájukat.

A valláspedagógia tekintetében pedig a gyermek nemcsak ajándék, de feladat is az egyházi cselekményben. Az istenkommunikáció ugyanis egy olyan dinamikus, dialogikus kapcsolati történés, amely a tanár-diák kapcsolat része. Az Isten úgy teremtette meg az embert, hogy csak a kapcsolatok által képes élni és növekedni, ezért a gyógyulás nem más, mint az ember kapcsolatra való képességének a helyreállítása. Tehát a gyermek és a fiatal a legtöbb esetben nem konkrét válaszokat szeretne kapni, hanem egy olyan kapcsolatra vágyik, amelyben elfogadják és szeretik, hogy növekedhessen általa. A vallásoktatás tehát nem más, mint lehetőség a kísérésre, a formálásra és az egészséges, életet igenlő és gyógyító istenkép felkínálására.

2. A disszertáció tézisei

- (1) A keresztyén teológiai antropológia rávilágít arra a tényre, hogy az istenképek vizsgálatakor szintén érvényre jut az az axióma, mely szerint az isten- és önismeret kölcsönösen feltételezik egymást. Ezért istenképről csak e kettő kölcsönösségének a tudatában beszélhetünk.
- (2) Az ember Istenről tudattalan módon képet formál, ezek a képek azonban soha nem adekvátak és nem képesek összefoglalni a teljes valóságot, mivel azok egy teljesen más valóság leképezései. Az istenképek tehát mindig immanensek, az Isten pedig ezzel szemben transzcendens marad. Az Istenről való beszéd azonban nem lehetséges istenképek nélkül, mert csak általuk lehetséges az Isten beemelése a beszélők világába.
- (3) A személyiség egy olyan komplex rendszer, amelynek az egyén istenképe is a szerves részét képezi és szerepet játszik az individuum sajátos gondolkodásában, világról alkotott nézeteiben és a viselkedésében egyaránt.
- (4) Az istenkép az énképhez hasonlóan egy élő és dinamikusan változó reprezentáció, amelyet az embernek lehetősége van folyamatosan újraalkotni és megváltoztatni. A spiritualitás megélésének alkalmával válik lehetővé az Isten és ember személyes kapcsolatának és ezzel együtt istenképének is a megerősítése és újraformálása.
- (5) Az istenkommunikáció elsődleges helyszíne a családban van, ahol az istenkapcsolat megélése és megtapasztalása történik. Az istenkapcsolat tehát közösségi élmény, amely később az istenhit kialakulásának alapjául szolgál.
- (6) A keresztyén nevelésben és ezzel együtt a vallásoktatásban is a nevelő hiteles személyisége valamint saját istenképe válik hangsúlyossá, aki az értékek reprezentánsa, az életes élet példája, valamint az elfogadó és megbocsátó szeretet közvetítője a növendékek számára.
- (7) A vallásórának egy olyan helyet és alkalmat kell biztosítania a fiataloknak, amelyben beszélgetőtársként találkozhatnak a személyes, életre hívó és bátorító Istennel. Ekkor válik a vallásoktatás az egyházi szolgálatban az egészséges istenkép felkínálásának lehetőségévé.

3. Zusammenfassung

Der Begriff des Gottesbildes ist theologisch fundiert, denn er bringt die Beziehung des Menschen zu Gott zum Ausdruck. Der Mensch ist als nach oben offenes Wesen auf der Suche nach Gott. Es liegt in seinem Wesen, das Transzendente – das Antlitz Gottes – zu suchen, bis er in sich ein Bild von Gott gestaltet hat, das für ihn beruhigend und akzeptabel ist. Gotteserkenntnis und Menschenerkenntnis bedingen sich demnach gegenseitig; doch die Frage nach Gott setzt eine Gotteserkenntnis voraus, die der Frage vorangestellt ist. Dabei müssen wir erkennen, dass Gottesbilder, in welcher Form auch immer, nicht als Manifestation des damit gemeinten göttlichen Wesens angesehen werden können. Je deutlicher dem Menschen die Größe Gottes wird, desto deutlicher wird seine eigene Kleinheit.

Dennoch hebt sich der Mensch unter allen Geschöpfen ab und wird durch seine Göttlichkeit einzigartig im Kosmos. Nach dem Ebenbild Gottes geschaffen zu sein bedeutet, dass der Grund und die Möglichkeit der Existenz des Menschen im Wesen Gottes liegt, denn darin offenbart sich die spezifische Beziehung Gottes zum Menschen. Er ist Träger des göttlichen Seins, durch das er Gottes Verbündeter ist, Gott ansprechen kann und mit Gott kooperieren kann. Die Existenz des Menschen ist also eine Existenz für Gott, die deshalb möglich ist, weil Gott für sein Geschöpf ist, und in dieser Wechselseitigkeit zeigt sich das Privileg des Menschen.

Die Heilige Schrift ist eine reiche und nahezu unerschöpfliche Quelle von Gottesbildern. Diese stehen in einem unauflösbaren Spannungsfeld zueinander, denn sie machen Gott zwar für den Menschen ausdrucksfähig, bleiben aber im Gegensatz zur Transzendenz Gottes immanent. Der Mensch kann von Gott nur in Form indirekter Bezüge sprechen, die immer unvollständig sein werden, weil sie nie die volle Wirklichkeit erfassen können. Gott lässt sich nicht durch logische menschliche Spekulationen erschließen, sondern er ist es, der sich dem Menschen im persönlichen Kontakt zu erkennen gibt. Das Alte und das Neue Testament bezeugen, wie und auf welche Weise der Mensch Gott durch persönlichen Kontakt wahrgenommen hat. Deshalb können wir sagen, dass die Einheit Gottes und die Vielfalt der Gottesbilder in der Heiligen Schrift offenbart werden. Die biblischen Gottesbilder sind als sprachliche, metaphorische Ausdrucksformen unverzichtbar, denn ohne sie wäre ein Sprechen über Gott und zu Gott unmöglich.

Obwohl das Wissen über Gott begrenzt ist, können wir von einem Gottesbild sprechen, das das spirituelle Medium ist, in dem und durch das die erste Begegnung des religiösen Menschen mit Gott geschieht. Damit diese Begegnung positiv verlaufen kann, spielen viele

andere äußere Faktoren eine Rolle, und wenngleich Gott für seinen Heilsplan für den Menschen keine gradualistischen Theorien benötigt, kann die Reaktion des Menschen, da sie menschlich ist, der Entwicklungspsychologie zugeordnet werden. Daher ist eine entwicklungspsychologische Darstellung des Menschen unumgänglich, um die Auswirkungen zu erhellen, die Gottesbilder auf die Entwicklung der Persönlichkeit haben können. Die kognitive Entwicklung kann der Vorstellungskraft und der Phantasie im Leben eines Menschen weite Horizonte öffnen. Bildhaftes und konzeptionelles Denken spielen eine wichtige Rolle bei der Entstehung innerer Bilder und damit von Gottesbildern vom Säuglingsalter an. Aber auch das Visuelle ist von entscheidender Bedeutung, denn die visuelle Sprache kann Kenntnisse besser verbreiten als jedes andere Kommunikationsmittel. Der Mensch ist in der Lage, sein gelebtes und erfahrenes, aber unvollständiges Wissen über Gott zu systematisieren und sich ein eigenes inneres Bild von Gott zu schaffen. Dieses Bild nimmt er dann in seine Persönlichkeit auf, was sein Leben je nach Art dieses inneren Bildes stark in positiver oder negativer Richtung beeinflussen kann.

Das innere Bild, und damit das Gottesbild, ist bereits in der Spiritualität des Menschen verwurzelt, weil in dessen Zentrum Gott selbst steht. Spiritualität ist jedoch nicht nur im Erwachsenenalter vorhanden, sondern auch in der Kindheit in Gedanken an Gott. Das zeigen die Forschungen von Robert Coles⁴ und Anna-Katharina Szagun⁵, die zur kindlichen Spiritualität Folgendes feststellten: Kinder können ihre Gefühle und Gedanken in Bildern ausdrücken, bevor sie Begriffe verwenden, sie können leicht widersprüchliche Elemente darstellen, die symbolische Kodierung verleiht ihnen auch Offenheit, und sie formulieren aktuelle Dialoge visueller Formen im Hinblick auf die Vergangenheit. Die Entwicklung des Gottesbildes lässt sich in drei Stufen gliedern: Erstens die anthropomorphe Darstellung Gottes in der Kindheit, zweitens die mögliche Transformation des Gottesbildes in der Adoleszenz und schließlich die symbolische Darstellung Gottes im Erwachsenenalter. Nicht umsonst spricht Frielingsdorf⁶ von lebensbedrohenden und lebensheilenden Gottesbildern, die die Persönlichkeitsentwicklung stark beeinflussen können. Bei der Traumaverarbeitung spielen diese Bilder eine besonders wichtige Rolle, da sie den Verarbeitungsprozess erleichtern oder

---

⁴ COLES (1990): Wird Gott naß, wenn es regnet? Die religiöse Bilderwelt der Kinder.

⁵ SZAGUN (2013): Glaubenswege begleiten – Neue Praxis religiösen Lernens.; SZAGUN (2011): Hier Frühling und Kuschelnest – dort Monstertruck und Rettungswagen. Geschlechterdifferente Gottesvorstellungen im Spiegel einer Langzeitsudie. In: QUALBRINK – PITHAN – WISCHER (HG.): Geschlechter bilden: Perspektiven für einen genderbewussten Religionsunterricht, 2011. pp. 158-177.

⁶FRIELINGSDORF (1993): Dämonische Gottesbilder: ihre Entstehung, Entlarvung, und Überwindung.; FRIELINGSDORF (2007): Istenképek. Ahogy beteggé tesznek és ahogy gyógyítanak.

auch verzögern können. Denn in dem Moment, in dem Gott für einen Menschen keine befreiende Erfahrung mehr ist, wird er zu einem falschen Gott, der das Leben eines Menschen belasten kann. Dann wird die Erfahrung der lebensspendenden Kraft Gottes, die einen in ein neues Leben hineinheben oder bewegen könnte, nicht erlebt.

Unter den Faktoren, die die Bildung von Gottesbildern beeinflussen, spielen vor allem die Beteiligten im familiären Umfeld – Eltern, Geschwister, Großeltern – eine herausragende Rolle, gefolgt von neuen Bezugspersonen, die im sekundären Sozialisationsumfeld eingeführt werden. Aber nicht nur die Menschen in der Umgebung, sondern auch die religiöse Praxis, das erworbene Wissen und das Selbstwertgefühl tragen zur Bildung des Gottesbildes bei.

Von all diesen Faktoren ist die Familie das entscheidende Medium, das in der antiken Gesellschaft eine herausragende Rolle gespielt hat und eine Art Schutznetz darstellte. Dieses schützende Netz erfüllte nicht nur eine soziale, wirtschaftliche und kulturelle Funktion, sondern diente auch als religiöser und spiritueller Rahmen für den Einzelnen. Die in der Gemeinschaft erlebten Erfahrungen und Geschichten wurden von Generation zu Generation weitergegeben, wodurch auch eine Beziehung zu Gott begründet wurde. Die Familie eröffnet somit einen Lernraum für das Individuum, in dem die überlieferten Normen vor allem implizit erlernt werden und ein Leben lang wirken.

In der Familie war das Familienoberhaupt, der Vater, eine der dominantesten Figuren der patriarchalischen Gesellschaft. Die väterliche Autorität schließt das Recht ein, zu strafen und zu töten, was ihn zu einem perfekten Autokraten werden lässt. Später hat die Kirche das patriarchalische Familiensystem der Antike übernommen, und in den Katechismen wurden die Eltern zu Stellvertretern Gottes, die es zu respektieren gilt. Dies wirft jedoch ein besonders schlechtes Licht auf die Beziehung zwischen Vater und Gott, da die Kinder ihre Beziehung zum Vater auf Gott projizieren können, wodurch das Vatersymbol unmöglich wird. Aber erst im Licht Jesu macht es Sinn, Gott als Vater neu zu denken, denn nur so können wir uns ein klares Bild von Gott dem Vater verschaffen. Dann kann das Haus des Vaters zu einem Ort der Geborgenheit und der Zufriedenheit werden, weil der Vater zu einer Person wird, die führt und den Weg zeigt. So kann aus dem strengen und strafenden Gott ein liebender Gott werden, der sich in Jesus zu den Menschen hinunterbeugt.

Der Ort der Gotteskommunikation findet in der Familie und innerhalb der Familie im Beziehungsgeschehen statt. Die Vorstellungen Gottes werden durch die religiöse Sozialisierung – Rituale, religiöse Handlungen: Gebet, Segen –, geprägt, die auch für die Entwicklung der Persönlichkeit eine Rolle spielen. Hier reiht sich Nipkows Behauptung ein, das Erwachsenwerden mit Gott fange in der Kindheit an.

Im Erwachsenenalter kommt es darauf an, sich mit den in der Familie überlieferten Gottesbildern auseinanderzusetzen, damit der christliche Glaube nicht zu einem magischen Aberglauben wird und falsche Grundhaltungen und Gottesbilder damit nicht unbewusst und unreflektiert an die nächste Generation weitergegeben werden.

In Bezug auf Gottesbilder kann die Rolle der Heiligen Schrift nicht genug betont werden. Die Bibel definiert nicht Gott selbst, sondern offenbart das Gottesbild des Menschen. Sie kann daher als Spiegel dienen, um das eigene Gottesbild zu entdecken, unter der Voraussetzung, dass man sie nicht einseitig interpretiert.

Erziehung als eine der entscheidendsten Handlungen im Leben des Menschen hat auch Einfluss auf die Entstehung und Formung des Gottesbildes des Menschen. Als Erzieher ist der Mensch der wichtigste Vertreter christlicher Erziehung und zugleich dessen Vermittler. Eine Persönlichkeit, die wahrheitsfähig ist, enthält auch ein spezifisches Gottesbild, das auf natürliche Weise und unbewusst weitergegeben wird. Der erziehende Mensch muss sich daher des Werkes Gottes bewusst sein, um ein Medium zur Vermittlung der Liebe zu werden. Erziehung in der Nachfolge Christi ist eine Erziehung, die darauf ausgerichtet ist, das Bild der Person, das sie erkannt hat, zu entwickeln.

Christliche Persönlichkeiten wie Tillich, Calvin, Barth können dem Menschen ein Vorbild sein, weil sie es verstanden haben, immer wieder innezuhalten und, zurückkehrend zur Quelle – Gott –, ihr Leben zu reflektieren und so ihre Theologie nicht nur zu schreiben, sondern auch zu leben.

Im Hinblick auf die Religionspädagogik ist das Kind nicht nur ein Geschenk, sondern auch eine Aufgabe im Handeln der Kirche. Schließlich ist Gotteskommunikation ein dynamisches, dialogisches Beziehungsgeschehen, das Teil der Lehrer-Schüler-Beziehung ist. Gott hat den Menschen so geschaffen, dass er nur durch Beziehungen leben und wachsen kann, und deshalb ist Heilung nichts anderes als die Wiederherstellung der Beziehungsfähigkeit des Menschen. In den meisten Fällen wollen die Kinder und Jugendlichen also keine konkreten Antworten, sondern sie wollen eine Beziehung, in der sie angenommen und geliebt werden, so dass sie daran wachsen können. Der Religionsunterricht ist daher nichts anderes als eine Gelegenheit, ein gesundes, lebensbejahendes Gottesbild zu fordern, zu gestalten und anzubieten.

4. Thesis der Dissertation

- (1) Die christliche theologische Anthropologie betont die Tatsache, dass das Axiom, dass die Erkenntnis Gottes und die Erkenntnis des Selbst sich gegenseitig bedingen, auch für die Beschäftigung mit Gottesbildern gilt. Daher kann man von einem Gottesbild nur im Bewusstsein der Gegenseitigkeit dieser beiden sprechen.
- (2) Der Mensch formuliert unbewusst Bilder von Gott, aber diese Bilder sind niemals adäquat und können niemals die ganze Wirklichkeit umfassen, da sie Abbilder einer völlig anderen Wirklichkeit sind. Die Bilder von Gott sind also immer immanent, während Gott transzendent bleibt. Das Sprechen über Gott ist jedoch ohne Gottesbilder nicht möglich, denn nur durch sie ist es möglich, Gott in die Welt der Sprechenden zu bringen.
- (3) Die Persönlichkeit ist ein komplexes System, in dem das Gottesbild des Einzelnen ein integraler Bestandteil ist und eine Rolle für das besondere Denken des Individuums, seine Weltsicht und sein Verhalten spielt.
- (4) Das Gottesbild ist wie das Bild des Selbst eine lebendige und sich dynamisch verändernde Repräsentation, die der Mensch ständig neu gestalten und verändern kann. In der Erfahrung der Spiritualität kann die persönliche Beziehung zwischen Gott und dem Menschen und damit sein Gottesbild gestärkt und umgestaltet werden.
- (5) Der primäre Ort der Gotteskommunikation ist in der Familie, wo die Beziehung zu Gott erlebt und erfahren wird. Die Gottesbeziehung ist also eine gemeinschaftliche Erfahrung, die später zur Grundlage für die Entwicklung des Gottesglaubens wird.
- (6) In der christlichen Erziehung und damit auch im Religionsunterricht stehen die authentische Persönlichkeit des Erziehers und sein eigenes Gottesbild im Mittelpunkt, das den Schülern als Repräsentant von Werten, als Lebensvorbild und als Vermittler von annehmender und verzeihender Liebe dient.

(7) Der Religionsunterricht sollte für die Jugendlichen einen Ort und eine Gelegenheit bieten, einem persönlichen, lebensbejahenden und ermutigenden Gott als Gesprächspartner zu begegnen. Dann wird der Religionsunterricht im kirchlichen Dienst zu einer Chance, ein gesundes Gottesbild anzubieten.

5. A témához kapcsolódó tudományos közlemények (MTMT azonosító: 10096030)

LÉVAI-MAGYAR NOÉMI: *A gyermek istenképének neveltetés- és nemi specifikus különbségei*. In: Mikó-Prém Alexandra; Szűcs-Muza Blanka; Herbály Eszter (szerk.): *Fiatalkutatók és doktoranduszok XI. nemzetközi teológuskonferenciájának tanulmánykötete*. Volume of the 11 conference of the junior theologians and doctoral students. Doktoranduszok Országos Szövetsége (DOSZ), Budapest, 2022, pp. 345-360.

LÉVAI-MAGYAR NOÉMI: *Az istenképek jelentősége a trauma-feldolgozásban*. In: Baráth Béla Levente; Fekete Károly; Kis Klára (szerk.): *Ösztönző lelkiség: Tanulmányok Bodó Sára 60. születésnapja alkalmából*. Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Debrecen, 2019, pp. 85-96.

LÉVAI-MAGYAR NOÉMI: *A jézusi arcvonásokban tükröződő Isten képe*. In: *Collegium Doctorum: Magyar Református Teológia*. 15/2. pp. 210-222. (2019)